

## **Analizy potencjału turystyczno-kulturowego mikroregionów w Polsce – wprowadzenie do kolekcji tematycznej**

*Marcin Gorączko*

### **1. Na czym polega waloryzacja turystyczno-kulturowa mikroregionów w Polsce?**

Propozycja metodyki jednolitego systemu wartościowania walorów turystyki kulturowej w Polsce po raz pierwszy została sformułowana w podręczniku akademickim pt. *"Turystyka Kulturowa. Fenomen, potencjał, perspektywy"* [Mikos von Rohrscheidt 2008, s. 417-438]. Jest to bardzo użyteczne dla zarządzających turystyką narzędzie diagnostyczne, które może być wykorzystane na poziomie lokalnym, przy planowaniu krótko- i długoterminowych strategii rozwoju turystycznego miast, powiatów i gmin. Pozwala również na ustalenie funkcji turystycznej regionów oraz na analizę porównawczą potencjału turystycznego dla różnych obszarów Polski. Analiza potencjału turystyczno-kulturowego co do zasady prowadzona jest dla jednostek podziału administracyjnego II stopnia czyli powiatów (nazwanych mikroregionami), przy czym w przypadku miast na prawach powiatu odbywa się ona łącznie z otaczającym je powiatem ziemskim. Uzasadnienie dla takiego wyboru zostały przedstawione przez autora metody [Mikos von Rohrscheidt 2008, s. 418-419]. Po pierwsze terytorium powiatu często pokrywa się z mikroregionem w jego historycznym lub kulturowym znaczeniu, co umożliwia opracowanie jednolitego planu rozwoju turystyki regionalnej na jego terenie. Po drugie kompetencje władz powiatowych w dziedzinie kultury i ochrony dóbr kultury umożliwiają działania na rzecz tworzenia wspólnej oferty kulturowej, kształcenia kadry dla turystyki, działań w zakresie małej infrastruktury okołoturystycznej. Po trzecie promocja powiatu jest zadaniem własnym jego władz co umożliwia prowadzenie wspólnych akcji w dziedzinie popularyzacji turystyki, w tym kulturowej na jego terenie. Po czwarte to na terenie powiatów, w przeciwieństwie do poszczególnych gmin, istnieją z reguły wszystkie najbardziej potrzebne dla turystyki elementy infrastruktury, jak hotele, restauracje, dworce kolejowe i autobusowe.

Ocena potencjału turystyczno-kulturowego przeprowadzana jest metodą bonitacji punktowej, w której identyfikacji i ocenie podlegają 242 elementy, ujęte w cztery podstawowe kategorie.

Kategoria I to "Potencjalne cele turystyki kulturowej". Uwzględnia ona następujące walory, zestawione w 8 podkategoriach:

- zabytki (obiekty sakralne, zamki i rezydencje, inne zabytkowe obiekty architektoniczne i techniczne takie jak np. zespoły urbanistyczne, pojedyncze budynki, fortyfikacje miejskie, zabytki techniki), obiekty militarne (zespoły i obiekty forteczne oraz innego typu umocnienia militarne),
- muzea i wystawy,
- miejsca historyczne lub znaczące (budowle historyczne i monumenty, cmentarze historyczne oraz budowle współczesne o wysokiej wartości architektonicznej)
- wydarzenia kulturalne (eventy kultury wysokiej, eventy kultury masowej, działalność grup inscenizacji historycznej i organizacja imprez o takim profilu),
- pojedyncze dzieła sztuki wraz z obiektami, instalacjami oraz zespołami sztuki współczesnej,
- szlaki kulturowe (materialne i wirtualne)
- kulturowo znacząca oferta przyrodnicza (parki narodowe, parki krajobrazowe, rezerваты przyrody, skupiska zieleni urządzonej),
- funkcjonujące zakłady przemysłowe z ofertą turystyczną lub kulturową.

Powyższe zestawienie, nie do końca odpowiadające kolejności ustalonej w formularzu waloryzacyjnym ma pokazać, które z walorów biorąc pod uwagę najwyższą możliwą do uzyskania liczbę punktów, w największym stopniu decydują o ocenie końcowej. I tak na przykład limit punktowy dla najważniejszej podkategorii "Zabytki" jest ponad dwukrotnie większy niż w przypadku podkategorii "Muzea i wystawy" oraz "Miejsca historyczne i znaczące", ponad czterokrotnie przekracza on limit dla podkategorii "Eventy kulturowe" a blisko trzydziestokrotnie dla podkategorii "Funkcjonujące zakłady przemysłowe". Generalnie jednak formularz umożliwia wyszczególnienie walorów będących przedmiotem zainteresowania w przypadku większości podstawowych form turystyki kulturowej, a więc: turystyki dziedzictwa kulturowego, turystyki muzealnej, turystyki eventowej, turystyki religijnej i pielgrzymkowej, turystyki etnicznej, turystyki miejskiej, turystyki militarnej wraz z turystyką żywej historii, turystykę obiektów przemysłowych i technicznych, turystyki etnicznej czy turystyki kulturowo-przyrodniczej.

Przy konstruowaniu formularza przyjęto, że potencjał danego waloru jest uzależniony od jego rangi wynikającej z zasięgu oddziaływania. Generalnie przyjęto tu czterostopniowy układ hierarchiczny (międzynarodowe, krajowe, regionalne czyli

i lokalne znaczenie waloru), który w zasadniczy sposób wpływa na liczbę przydzielanych punktów. Przewidziano również możliwość uzyskania dodatkowych punktów w przypadku uwzględnienia obiektu na liście Światowego Dziedzictwa Kulturalnego UNESCO i liście Pomników Historii a także poziom profesjonalizmu w jego prezentacji (przewodnicy obiektowi i ich kwalifikacje, stopień umiędzynarodowienia, nowoczesne techniki przekazu, własny materiał informacyjny itp.).

Wynik uzyskany poprzez sumowanie punktów przydzielonych poszczególnym walorom w kategorii I ma kluczowe znaczenie dla oceny potencjału turystyczno-kulturowego mikroregionu. Wartości te mogą mieścić się w jednej z 4 przewidzianych klas: potencjał mały (suma < 100 punktów), potencjał średni (suma w przedziale 100-250 punktów), potencjał duży (suma w przedziale 250-450 punktów) i potencjał wielki (suma > 450 punktów). Przyjęto, że dla mikroregionów o niskim potencjale nie ma potrzeby przeprowadzania dalszej analizy, ponieważ nie posiadają one realnych możliwości rozwoju w tej dziedzinie i powinny raczej się skupić na innych rodzajach turystyki.

Pozostałe kategorie mają znaczenie pomocnicze, określając stopień rozwoju infrastruktury służącej turystyce (kategoria II), ogólną atrakcyjność regionu w aspekcie kulturowym i czasu wolnego, bezpośrednio związanymi z turystyką kulturową i turystyką w ogólności (kategoria III) oraz obecność dodatkowych czynników, wpływających pośrednio na rozwój turystyki kulturowej w regionie (kategoria IV) [Mikos von Rohrscheidt 2008, s. 419]. Warto w tym miejscu zwrócić uwagę, że elementy przyrodnicze kwalifikowane mogą być do dwóch kategorii. W przypadku obiektów uznanych za podstawę kulturowo znaczącej oferty przyrodniczej (parki narodowe, parki krajobrazowe, rezerваты przyrody poza obszarami chronionymi, ogrody zoologiczne, botaniczne, arboretum, urządzone tereny zieleni w obrębie miast i towarzyszące zabudowie rezydencjonalnej) uwzględniane są w kategorii I. Natomiast typowe atrakcje krajobrazowe, jak fakt występowania na terenie mikroregionu gór, jezior i wybrzeża morskiego, włączane są do kategorii III, jako część pozostałej oferty spędzania czasu wolnego.

Mimo, iż metody waloryzacji potencjału turystycznego nacechowane zawsze są subiektywną percepcją osoby badacza i jego punktem widzenia [Kruczek 2011, s.128] to zasadność tego typu badań nie jest kwestionowana [Kowalczyk 2000; Lijewski, Mikułowski, Wyrzykowski 2002].

## 2. Rozpoznanie problematyki ZTK w badaniach naukowych

Na wstępie należy zwrócić uwagę, że publikacje o fundamentalnym znaczeniu dla zdefiniowania samej turystyki kulturowej i określenia tych cech, które odróżniają ją od innych rodzajów turystyki ukazały się w Polsce całkiem niedawno [Mikos von Rohrscheidt 2008; Buczkowska 2008; Kowalczyk 2008; Jędrysiak 2008]. Chociażby z tego względu ściśle dedykowane tej dziedzinie narzędzie diagnostyczne musi stanowić nowość. W celu usystematyzowania wiedzy na temat metod ocen potencjału szeroko pojętych zasobów turystycznych i prześledzenia ewolucji jaka dokonała się w tej dziedzinie na przestrzeni kilkudziesięciu ostatnich lat warto zapoznać się z pracami takich autorów jak J. Warszyńska (1970), R. Przybyszewska-Gudelis, M. Grabiszewski i S. Iwicki (1979), D. Sołowiej (1992), B. Mikułowski i J. Wyrzykowski (1993), K. Naumowicz (1993), S. Medlik (1995), M. Nowacki (2000, 2007), T. Lijewski, B. Mikułowski i B. Wyrzykowski (2002), J. Wyrzykowski (2002), R. Seweryn (2003), A. Zajadacz (2004), A. Tomczyk (2005), U. Myga-Piątek (2007), A. Mikos von Rohrscheidt (2008), A. Zajadacz i J. Śniadek 2009, Z. Kruczek, A. Kurek i M. Nowacki (2009), Z. Kruczek (2011), M. Duda-Seifert (2015), P. Łysoń z zespołem (2015) oraz G. Ślusarz z zespołem (2019). Prace te należy potraktować jako głos w globalnej dyskusji możliwości opracowania bardziej uniwersalnych metod oceny walorów turystycznych i możliwości ich wykorzystania w praktyce (m.in. Ritchie i Zins 1978; du Cros 2001; Graham, Ashworth i Tunbridge 2004; McKercher i Ho 2006; Timothy i Nyaupane 2009; Yan, Gao i Zhang 2017; Stupalo i Ćorluka, 2018 czy Opać 2019).

Przegląd literatury zarówno krajowej, jak i zagranicznej prowadzi do generalnego wniosku, że badania związane z oceną potencjału turystycznego cechują nadal ogromne rozbieżności metodyczne. Dotyczą one tak zasadniczych kwestii jak wybór obiektów podlegających analizie, przyjęcie obszaru i skali rozpoznania, jak również określenie profilu odbiorcy uzyskanych wyników. Dla prezentowanego w niniejszej pracy zagadnienia kluczowe znaczenie ma potencjał kulturowy raczej zgodnie wiązany z grupą walorów antropogenicznych. Mogą być one być rozpatrywane łącznie z elementami przyrodniczymi, przy założeniu, że te ostatnie stanowią podstawowy magnes przyciągający turystów oraz czynnik najsilniej kształtujący strukturę i dynamikę ruchu turystycznego w czasie i przestrzeni. Zdarza się, że są one traktowane w sposób równorzędny a więc w ujęciu typowym dla krajoznawstwa. Opracowania w których autorzy walory antropogeniczne stawiają na pierwszym miejscu są zdecydowanie najmniej liczne. Dodatkowo zdarza się, że

z założenia nie traktują one o walorach kulturowych w sposób całościowy a wyspecjalizowany np. uwzględniając konkretną, tematycznie jednorodną grupę obiektów, wydarzeń itp.

W przypadku analizy potencjału kulturowo-turystycznego, w doborze granic jednostek przestrzennych poddanych badaniu dominują kryteria administracyjne. Dlatego też dotyczą one gmin, województw a także powiatów. Sporadycznie raczej podejmowane są próby analizowania walorów kulturowo-turystycznych w odniesieniu do fizycznogeograficznych jednostek przestrzennych. Mankamentem prac autorów, mających ambicje dokonania oceny potencjału turystycznego w ujęciu regionalnym (potencjał województw) na obszarze całego kraju, jest ograniczona liczba wskaźników diagnostycznych. Takie podejście skutkuje tym, że wyniki badań mają raczej charakter pogładowy, zbyt ogólny aby mogły być one uwzględnione przy podejmowaniu konkretnych decyzji w zakresie organizacji turystyki kulturowej i zarządzania tą dziedziną. Z kolei procedury bardzo szczegółowe z reguły mają bardzo wąski zakres zastosowania, rzadko wykraczając poza formułę studium przypadku.

Metoda waloryzacji, zaproponowana przez A. Mikos von Rohrscheidt, ma w porównaniu innymi tego typu opracowaniami kilka podstawowych zalet. Po pierwsze jest ona dedykowana *stricte* turystyce kulturowej, co wcale nie jest częstym przypadkiem w Polsce. Po drugie polega ona na bardzo szczegółowej i jednocześnie kompleksowej analizie walorów kulturowych, uwzględniającej również ich aktualne zagospodarowanie, elementy obsługi turystycznej oraz szereg czynników wspierających turystykę kulturową. Sama procedura waloryzacyjna, oparta na prostej bonitacji punktowej, jest przejrzysta dla odbiorcy. Dzięki temu wyniki badań łatwo zastosować bezpośrednio w praktyce, przy podejmowaniu decyzji dotyczących zasobów kulturowych i ich turystycznego zagospodarowania. Wyszczególnione i ocenione w formularzu walory to konkretne i wymienione z nazwy obiekty, miejsca, wydarzenia itp., nie ukrywające się pod postacią parametrów, wskaźników itd., które siłą rzeczy powodują trudności interpretacyjne, biorąc pod uwagę zwłaszcza aspekt praktyczny i aplikacyjny przeprowadzonych badań. Po trzecie opisywana metoda zdecydowanie wyszła daleko poza fazę projektu pilotażowego, który zwykle przyjmuje formę studium przypadku. Została ona z powodzeniem zastosowana dla znacznego obszaru Polski a jej popularność, która jest oczywiście stymulowana poprzez wsparcie ze strony czasopisma "Turystyka Kulturowa", nie ustaje.

### 3. Opis kolekcji tematycznej

Łącznie na dzień 25 października 2020 roku na łamach *Turystyki Kulturowej* opublikowano raporty dla 101 mikroregionów. Jedynym województwem, które zostało objęte waloryzacją potencjału turystyczno-kulturowego w całości jest województwo poznańskie. Realizacja programu nastąpiła tu również najwcześniej bo już w 2007 roku (powiat gnieźnieński), przy czym zasadnicza część prac została przeprowadzona w latach 2009-2011 (łącznie 28 raportów waloryzacyjnych). Na drugim miejscu pod względem stopnia rozpoznania potencjału turystyczno-kulturowego znajduje się województwo dolnośląskie. Łącznie objęto nim 19 mikroregionów co stanowi ponad 70% ich liczby. Waloryzację na terenie województwa dolnośląskiego zainicjowano w roku 2008 (powiat kłodzki) a następnie prowadzono w latach 2011-2018, z największym nasileniem w okresie 2012-2015. Jak dotąd do programu badań nie zostały włączone powiaty górowski, lubański, lubiński, oławski, polkowicki i średzki. Województwo kujawsko-pomorskie jest jednostką administracyjną dla której wykonano 13 raportów (blisko 70% łącznej liczby mikroregionów). W 2009 roku przeprowadzono badania waloryzacyjne dla żnińskiego i powiatu wąbrzeskiego. Wzrost zainteresowania autorów tym województwem odnotowano w latach 2012-2013 a następnie w latach 2017-2020. Na opracowanie oczekują nadal powiaty we wschodniej części województwa, aleksandrowski, golubsko-dobrzyński, lipnowski, rypiński a oprócz nich także powiat sępoleński. W ostatnich latach wyraźnie wzrosła liczba raportów z województwa zachodniopomorskiego. Rozpoznaniem objęto 7 mikroregionów z północnej i zachodniej jego części. Z kolei dla województw lubuskiego, podkarpackiego, śląskiego i małopolskiego wykonano po 5 raportów. O ile w przypadku pierwszego z nich wynik ten można uznać za umiarkowanie satysfakcjonujący (zwaloryzowano tu ponad 40% mikroregionów), to dla trzech kolejnych jest on z pewnością bardzo odległy od potrzeb w tym zakresie. W szczególności dotyczy to województwa małopolskiego powszechnie uznawanego za bardzo atrakcyjną destynację dla większości typów turystyki. Podobnie sytuacja przedstawia się w przypadku województwa pomorskiego. Jedynie 3 spośród 19 występujących tu mikroregionów zostały poddane waloryzacji i to raczej o drugorzędym znaczeniu, za wyjątkiem Słupska wraz z powiatem słupskim. O utworzeniu pewnego rodzaju strategicznych przyczółków możemy mówić w odniesieniu do województw łódzkiego (raporty dla powiatów łęczyckiego i poddębickiego z 2016 roku), opolskiego (opracowanie dla

Opola i powiatu opolskiego z 2013 roku) oraz świętokrzyskiego (raport dla powiatu starachowickiego z roku 2015). Cztery pozostałe województwa, a więc warmińsko-mazurskie (19 mikroregionów), mazowieckie (37 mikroregionów), lubelskie (20 mikroregionów) i podlaskie (14 mikroregionów), jak dotąd niestety nie zostały objęte waloryzacją turystyczno-kulturową. Nie jest to miejsce aby dociekać jakie przyczyny zadecydowały o takiej sytuacji, z pewnością jednak nie jest tak dlatego, że regiony te pozbawione są walorów kulturowych istotnych dla turystyki oraz merytorycznie przygotowanych kadr, z których mogliby wyłonić się autorzy tego typu opracowań.

Uzyskane dotychczas wyniki badań dają się już ująć statystycznie, co daje pewne podstawy do oceny trafności przyjęcia progów klasyfikacyjnych i adekwatności samej klasyfikacji do warunków polskich. Spośród 101 zwaloryzowanych mikroregionów aż 68 zaliczono do jednostek o średnim potencjale turystyczno-kulturowym, 24 o potencjale dużym, 5 o małym (powiaty: radziejowski, rawicki, strzeliński, śremski i turecki) i 4 o potencjale wielkim (Kraków, Wrocław, Poznań i Toruń wraz z otaczającymi je powiatami). Poprawność metody w identyfikacji jednostek o największym potencjale nie wzbudza zastrzeżeń. Pewna nadreprezentacja w udziale mikroregionów o potencjale dużym może wynikać z faktu iż autorzy mając pewien wybór w obrębie regionu (województwa) intuicyjnie swoją uwagę w pierwszym rzędzie koncentrują na jednostkach bardziej atrakcyjnych pod względem walorów kulturowo-turystycznych, badania tych mniej ciekawych i rozpoznawalnych odkładając na później. Może mieć to również wpływ na bardzo małą w zestawieniu liczbę mikroregionów o małym potencjale turystyczno-kulturowym.

Wraz z upływem lat zmieniała się częstość wykonywania raportów. Największą charakteryzował się okres 2009-2015, co ma bezpośredni związek z cyklem wydawniczym czasopisma „Turystyka Kulturowa”, które ukazywało co miesiąc. Przyjęto, że w każdym numerze opublikowana zostanie przynajmniej jedna analiza z zakresu potencjału turystyczno-kulturowego.

Na chwilę obecną (październik 2020) w projekcie wzięło udział 70 autorów. Warto podkreślić, że reprezentują oni różne dyscypliny naukowe (geografia, kulturoznawstwo, historia i inne) co dowodzi, że przyjęta formuła badań wzbudzać może zainteresowanie projektem i sprzyjać integracji środowiska akademickiego wokół zagadnień klasyfikacyjnych związanych z turystyką kulturową. Do najbardziej aktywnych należą: A. Mikos von Rohrscheidt (15 raportów), M. Gorączko (8 raportów), A. Ochmański (7 raportów), A. Lisowska (7 raportów), T. Duda

(6 raportów, 1 w trakcie realizacji), M.Szuszczewicz (5 raportów), Sz. Czajkowski (4 raporty) i P.Franczak (4 raporty).

#### **4. Kierunki pożądaných badań i zachęta dla autorów**

Cel ku któremu wytrwale zdążamy został jasno określony już w momencie zainicjowania projektu. Jest nim dokonanie oceny potencjału turystyczno-kulturowego dla wszystkich mikroregionów w Polsce. Niestety jest to cel nadal odległy. Z jednej strony badaniami waloryzacyjnymi objęto ponad 100 mikroregionów, z drugiej jednak stanowi to nieco ponad 30% z ogólnej ich liczby. Dlatego też wykorzystując różne kanały komunikacyjne staramy się upowszechnić wiedzę o projekcie i naszych dotychczasowych osiągnięciach, by skłonić nowych autorów do opracowania kolejnych raportów. Zachęcamy do współpracy osoby prowadzące badania naukowe z zakresu turystyki, w tym zwłaszcza turystyki kulturowej, ochrony i zagospodarowania dziedzictwa kulturowego oraz zagadnień pokrewnych. Zapraszamy na łamy czasopisma również osoby spoza środowiska akademickiego - praktyków, organizatorów turystyki, ale także regionalistów pasjonatów. Szczególne słowa zachęty kierujemy w stronę dyplomantów i doktorantów oraz ich promotorów. Zwracamy uwagę, że "Turystyka Kulturowa" znajduje się na liście punktowanych czasopism naukowych Ministerstwa Nauki i Szkolnictwa Wyższego (poz. 28552) a mimo to autorzy nie ponoszą jakichkolwiek opłat związanych z opublikowaniem raportów waloryzacyjnych, które następnie funkcjonują w sieci internetowej zgodnie z formułą Open Acces. Na chwilę obecną czasopismo jest indeksowane w takich naukowych bazach danych jak: ErichPlus, BazEkon, BazHum, CEJSH, DOAJ, Index Copernicus International oraz POL-index.

Za priorytetowe uważamy badania prowadzone w obrębie województw stanowiących w projekcie "białe plamy", które z tego względu można uznać za pionierskie. Liczymy, że prace te staną się katalizatorem dla kolejnych tego typu działań. Jednak równie ważna dla nas jest kontynuacja badań na terenie województw, które zostały już objęte częściowo waloryzacją. Tym bardziej, że w przypadku niektórych z nich niewiele już nam brakuje aby ocenę potencjału turystyczno-kulturową uznać za kompletną. Wstępnie przyjęto [Mikos von Rohrscheidt 2008, s.420], że dla zachowania względnej aktualności analizy potencjału turystyczno-kulturowego należałoby powtarzać w odstępnie 3-5 lat, uzupełniając poszczególne jej punkty o zyski, zmiany i straty. W związku z tym, że koncentrujemy się na

mikroregionach nowych jak dotąd jedyną jednostką dla której przeprowadzono aktualizację jest powiat jarociński, waloryzowany po raz pierwszy w 2008 roku a następnie po upływie 7 lat. Odnotowano tu znaczny wzrost liczby punktów w kategorii I bo ze 108 (blisko dolnej granicy przedziału dla jednostek o potencjale średnim) do 165. Mimo iż różnica ta nie mogła stanowić podstawy do skorygowania klasy, to jednak daje ona pewien pogląd na temat skali zmian w zasobach własnych mikroregionu do których może dojść na przestrzeni dość krótkiego przecięz okresu. Podobnych przypadków jest z pewnością więcej i również one mogą być przedmiotem badań, których efekty opublikujemy. Powtórne przeprowadzenie analizy jest znacznie mniej pracochłonne, ponieważ może się opierać na wynikach poprzedniej, weryfikując je tylko i uzupełniając o nowe obiekty lub zmiany w poszczególnych kategoriach [Mikos von Rohrscheidt 2008, s.420]. Poznawczo i metodycznie ciekawym wątkiem wydaje się być zastosowanie metody Mikos von Rohrscheidt do oceny potencjału turystyczno-kulturowego w odniesieniu do odpowiedników polskich powiatów za granicą, na przykład w przypadku Niemiec.

Pod względem technicznym oraz organizacyjnym ze strony redakcji nie ma żadnych przeciwwskazań aby w każdym numerze czasopisma ukazywał się nie jeden jak dotąd, ale dwa lub trzy raporty waloryzacyjne jednocześnie. Przede wszystkim z tego względu iż mamy do czynienia z wydawnictwem, które występuje wyłącznie w formie elektronicznej a więc każda kolejna publikacja nie generuje takich kosztów jak w przypadku wydawnictw tradycyjnych (papierowych). Wyodrębnienie w 2017 roku z redakcji osoby odpowiedzialnej wyłącznie za publikacje tego typu daje szansę na usprawnienie i przyspieszenie procedur wydawniczych, obejmujących recenzowanie, korektę edytorską ale również w przypadku zgłoszenia takiej potrzeby konsultacje zarówno na etapie planowania i przebiegu badań, jak i przygotowania manuskryptu.

Równoległe z raportem waloryzacyjnym stanowiącym publikację naukową, na portalu popularyzacyjnym czasopisma ([www.turystykakulturowa.eu](http://www.turystykakulturowa.eu)) ukazują się opracowane przez autora raportu według przyjętych przez redakcję zasad materiały takie jak: zarys dziejów analizowanego obszaru, zestawienie obiektów noclegowych i gastronomicznych, zestawienie danych adresowych instytucji związanych z turystyką kulturową, autorskie propozycje pobytu weekendowego w regionie, wywiad z wybraną osobą/osobami poświęcony turystyce kulturowej w regionie, zestawienie literatury i innych materiałów źródłowych oraz dokumentacja fotograficzna.

W efekcie czytelnik ma możliwość zapoznania się nie tylko z wynikami analizy potencjału danej jednostki administracyjnej ale również z warsztatem badawczym autora obejmującym prace kameralne i terenowe. Jednocześnie informacje te stanowią przydatne wskazówki dla organizatorów turystyki lub osób planujących odwiedzić oceniany region we własnym zakresie.

### **Bibliografia (tekstów zewnętrznych)**

- Buczowska K. 2008, *Turystyka kulturowa*, Wyd. AWF, Poznań
- Graham B.J., Ashworth G.J., Tunbridge J.E. 2004, *A Geography of Heritage: Power, Culture and Economy*, Arnold
- Jędrzyak T. 2008, *Turystyka kulturowa*, PWE, Warszawa
- Kowalczyk A. (red) 2008, *Turystyka kulturowa. Spojrzenie geograficzne*, WGiSR UW, Warszawa
- Kruczek Z. 2011, *Atrakcje turystyczne. Fenomen, typologia, metody badań*, Proksenia, Kraków
- Kruczek Z., Kurek A., Nowacki M. 2006, *Krajoznawstwo. Zarys teorii i metodyki*, Proksenia, Kraków
- Lijewski T., Mikułowski B., Wyrzykowski J. 2002, *Geografia turystyki Polski*, PWE, Warszawa
- Łysoń, P. (red.) 2015, *Analiza walorów turystycznych powiatów i ich bezpośredniego otoczenia na podstawie danych statystycznych m.in. z zakresu bazy noclegowej, kultury i dziedzictwa narodowego oraz przyrodniczych obszarów chronionych. Raport badawczy przygotowany w ramach Programu Operacyjnego Pomoc Techniczna 2014–2020*, Główny Urząd Statystyczny, Warszawa
- McKercher B., Ho P. S.Y. 2006, *Assessing the Tourism Potential of Smaller Cultural and Heritage Attractions*, *Journal of Sustainable Tourism*, 14:5, s. 473-488
- Mikos von Rohrscheidt A. 2008, *Turystyka kulturowa. Fenomen, potencjał, perspektywy*, Wyd. GWSHM Milenium, Gniezno
- Mikułowski B., 1976, *Wstępna ocena walorów krajoznawczych*, *Czasopismo Geograficzne*, 47, 3, s. 237-253
- Mileska M.I., 1963: *Regiony turystyczne Polski. Stan obecny i potencjalne warunki rozwoju*, *Prace Geograficzne PAN*, 43, PWN, Warszawa
- Myga-Piątek U. 2007, *Kryteria i metody oceny krajobrazu kulturowego w procesie planowania przestrzennego na tle obowiązujących procedur prawnych*, M. Kistowski, B. Korwel-Lejkowska (red.), *Waloryzacja środowiska przyrodniczego w planowaniu przestrzennym*, Gdańsk-Warszawa, s. 101-110
- Naumowicz K. 1993, *Potencjał turystyczny i regionalizacja turystyczna Polski*, *Rozprawy i Studia*, (CCX) 136, Wyd. Naukowe Uniwersytetu Szczecińskiego, Szczecin
- Nowacki M., 2000, *Atrakcje turystyczne, dziedzictwo i jego interpretacja – jako produkt turystyczny*, *Turyzm*, 10, 1, s. 112-120
- Nowacki M., 2007, *Metody i kierunki badań atrakcji turystycznych*, *Problemy Turystyki*, 1-4, s. 59-72

- Medlik S. 1995, *Leksykon podróży, turystyki, hotelarstwa*, PWN, Warszawa
- Opačić V.T. 2019, *Tourism Valorisation of Cultural Heritage*, Cultural Urban Heritage, Springer Cham, s.181-196
- Przybyszewska-Gudelis R., Grabiszewski M., Iwicki S., 1979: *Problematyka waloryzacji i zagospodarowania turystycznego miejscowości krajoznawczych w Polsce*, Instytut Turystyki, Warszawa
- Ritchie J.R.B., Zins M. , 1978, Culture as determinant of the attractiveness of a tourism region, *Annals of Tourism Research*, Volume 5, Issue 2, s.252-267
- Seweryn R. 2003, Walory turystyczne - istota i funkcje. Próba klasyfikacji, *Zeszyty Naukowe AE w Krakowie*, 621, Kraków, s. 73-87
- Sołowiej D. 1992, *Podstawy metodyki oceny środowiska przyrodniczego człowieka*, Wyd. Nauk. UAM, Poznań
- Stupalo J., Ćorluka G. 2018, Prerequisites for Adequate Tourism Valorisation of Cultural Resources, *Contemporary Issues in Economy & Technology – CIET*, Split, s.119-124
- Ślusarz G., Cierpiał-Wolan M., Gierczak-Korzeniowska B., Uchman J., Żegleń P. 2019, Potencjał turystyczny i jego wykorzystanie w latach 2014–2018 – ujęcie regionalne, *Urząd Statystyczny w Rzeszowie*, Rzeszów
- Timothy, D. J., Nyaupane, G. P. (red) 2009, *Cultural heritage and tourism in the developing world: A regional perspective*. Abingdon, Routledge
- Tomczyk A., 2005, Atrakcyjność turystyczna regionu – aspekt teoretyczny oraz praktyczne zastosowanie jednej z metod jej oceny, *Problemy Turystyki*, 3-4, s. 19-35
- Warszyńska J. 1970, Waloryzacja miejscowości z punktu widzenia atrakcyjności turystycznej (Zarys metody), *Zeszyty Naukowe UJ*, 249, *Prace Geograficzne*, 27, Kraków, s. 103-114
- Wyrzykowski J. 1975, Walory wypoczynkowe środowiska przyrodniczego Polski w świetle aktualnego stanu badań, *Zesz. Naukowe Inst. Turystyki*, nr 2/3, Warszawa
- Wyrzykowski J. 2002, Zasady oceny potencjału turystycznego obszarów, miejscowości i obiektów, *Roczniki Naukowe PWSZ w Wałbrzychu*, 1, Wałbrzych
- Yan L., Gao B.W., Zhang M. 2017, A mathematical model for tourism potential assessment, *Tourism Management*, 63, s. 355-365
- Zajadacz A. 2004, *Potencjał turystyczny miast (na przykładzie wybranych miast Sudetów Zachodnich)*, Bogucki Wyd. Naukowe, Poznań
- Zajadacz A., Śniadek J. 2009, Ocena potencjału turystycznego, Uwarunkowania i plany rozwoju turystyki, [w:]. *Walory i atrakcje turystyczne. Potencjał turystyczny. Plany rozwoju turystyki*, (red.) Z. Młynarczyk, A. Zajadacz, Tom III, Seria Turystyka i Rekreacja – Studia i Prace Nr 3, UAM, Poznań, s. 35-60
- Ziarkowski D. 2007, Problemy oceny wartości i atrakcji kulturowych z punktu widzenia turystyki, *Folia Turistica*, 18, s.175-183